

Зміст

Розділ I ~~~~~	7
Розділ II ~~~~~	45
Розділ III ~~~~~	87
Розділ IV ~~~~~	151
Розділ V ~~~~~	162
Розділ VI ~~~~~	184
Розділ VII ~~~~~	208
Розділ VIII ~~~~~	226
Розділ IX ~~~~~	251
Розділ X ~~~~~	291

I

Коли доктор Аресті прокинувся, відчувши, як його штурхають у плече, вже починало світати. Перше, що він побачив, було лице Каталінь, його економки, зеленкувате та зморшкувате, наче зсохле яблуко, і два загнуті вгору, до скронь кутики хустки старої.

— Дон Луїс... прокидайтесь. На дорозі до Ортуельї мрець. Там суддя треба.

Потягнувшись кілька разів і неквапом пошукавши одяг між книжок та журналів, які не вміщалися на полицях у сусідній кімнаті й розповзлися його холостяцькою спальнею, лікар заходився вдягатися.

Під його орудою перебували двоє медиків у лікарні Гальярти, однак того дня вони були відсутні: один подався з дозволу до Більбао, другий від учора перебував у Гальдамесі — мусив лікувати кількох шахтарів, потерпілих від вибуху динаміту.

Каталінь допомогла йому надягнути цупке пальто й відчинила хвіртку, тим часом як лікар надів берет і виміг піднести йому ковнінку, товсту тростину із загостреним

кінцем, яка завжди супроводжувала його під час походів до копалень.

— Послухай, Каталінь, — озвався він, посунувши хвіртку, — знаєш, хто помер?

— Кажуть, Учителько. Той, який вечорами вчив підмайстрів грамоті й був нареченим отій, яку кличуть Чаранга¹. Пане Боже, що ж це коїться з Гальяртою! Самі ж бо знаєте: в церкві завжди порожньо.

— Усе як завжди, — пробурмотів лікар. — Злочин на ґрунті пристрасті. Мало цим варварам біситись усе життя — їх ще й через жінок убивають.

Коли Аресті вже пішов уздовж вулиці, стара покликала його з воріт.

— Дон Луїс, хутко вертайте. Не забудьте, що сьогодні святого Йосипа й що вас чекають у Більбао. Не збиткуйтеся зі свого кузена.

Аресті зауважив шанобливий тон, із яким стара згадала про того кузена, який запросив його до себе на іменинний обід. Усюди в шахтарському районі ім'я цієї людини неодмінно вимовляли з майже священним захватом. Навіть ті, хто обурювався його багатством і могутністю, боялися його, наче якоїсь усемогутньої сили.

Уже за межами Гальярти лікар, тремтячи від холоду, застебнув пальто. Похмуре, свинцеве небо зливалось з гірськими ланцюгами, неначе накриваючи їх сірим шатром. Із відног Тріано віяв несамовитий вітер — такий, що зриває з голів шапки. Аресті закріпив на перенісці окуляри й ще сонно, із покірною байдужістю медика, який живе у рабстві чужого болю, знову пішов уперед. Грубі підошви його гірських черевиків угрузали в землю, а за-

---

¹ Чаранга — невеликий традиційний оркестр, який грає на свята в низці регіонів Іспанії. (Тут і далі прим. перекладача, якщо не зазначено іншого.)

гострений кінець ковіньки на кожному кроці лишав по собі заглибину.

Напередодні Аресті повечеряв із кількома підрядниками з копалень, найвизначнішими особами в Гальярті: колишніми наймитами на шляху до першого мільйона, що не мали змоги ні співіснувати з колишніми товаришами по роботі, ні спілкуватися з буржуазією Більбао й тому чіплялися до медика, дошкуляючи йому всілякими знаками уваги. Вони по-своєму пишалися тим, що доктор Аресті, який навчався за кордоном і про якого в місті відгукувалися з повагою, хоче жити поміж них, у примітивному, майже варварському суспільстві шахтарського району. Це лестило їм так, неначе свідчило про вищість шахтарів Лас-Енкартасьйонес над чимбо², мешканцями Більбао. Окрім того, вони відчували до лікаря повагу з дещицею забобонного обожнювання, позаяк він був двоюрідним братом Санчеса Моруети, а той не приховував своєї великої любові до медика...

Санчес Моруета! Це вам не іграшки! Він уже багато років не бував у копальнях. Та й у самому Більбао найближчі до цієї славетної персони люди могли місяцями не бачити його сивої бороди та м'язистого велетенського тіла. Одначе, спитавши про нього кого завгодно, від самого губернатора Більбао до останнього підмайстра Гальярти, можна було б подумати, ніби його ім'я не залишає байдужим нікого. Із Тріано виднілися незлічені копальні, рейки з розаріями вагонеток, бремсберги, канатні дороги, гурти людей, якими повнилися кар'єри — і все, все це належало йому. А ще йому належали доменні печі, що палали день і ніч поряд із Нервіоном, виробляючи сталь,

---

² Чимбо — походить від назви іспанської дрібної пташки, на яку полювали місцеві жителі Більбао, пізніше всіх більбайців не інакше як чимберо або чимбо.

як і чимала частина пароплавів, пришвартованих до причалів у річковому гирлі, де на них вантажили руду чи з них відвантажували вугілля, а також багато інших, які заявляли про Більбао на всіх морях, і більша частина палаців у новій забудові та безліч заводів із виробництва вибухівки, дротів, білої бляхи, що працювали у віддалених куточках Біскаїї. Він був наче Бог: побачити його було неможливо, проте його присутність відчувалася повсюди. Він міг умиць збагатити людину, просто забажавши цього. Навіть мадридські пани, що керували країною, шукали його прихильності, щоб він надавав допомогу державі із її злиднями й позиками. А доктор Аресті, якого Санчес Моруета любив із подвійною ніжністю, батьківською та братерською, вперто жив поза його захистом, осторонь золотого дощу, який, здавалося, починав литися від його погляду й на який до нього збігалися люди, охоплені нестримним шаленством жадоби, і змушували його усамітнюватися, лишатися невидимим, щоб не пасти під потужним натиском обожнювачів... Медик попросив свого родича-можновладця лише про одну милість: заснувати в гірничорудному басейні лікарню для робітників, які раніше гинули без допомоги внаслідок нещасних випадків у кар'єрах. І він, попри всю свою славу, здобуту практикою в паризьких лікарнях, попри популярність, якої зажив у містечку завдяки ризикованим операціям, усамітнився в копальнях, ще не маючи й тридцяти років, і жив собі в хатинці в Гальярті зі своїми книжками та старенькою служницею Каталіною.

Підрядники, десятники, хіміки, усі представники осілого люду в копальнях, обожнювали Аресті, і їхнє обожнювання відзначалося ноткою подиву, що його викликає у простолюду зневага до матеріальних багатств.

«Йому до вподоби жити з нами, — гордо казали вони. — Він гадає, що краще полуденок із тими, хто носить берети, ніж бенкет у палаці, який Санчес Моруета

тримає в Лас-Аренасі... Бути кузеном дона Хосе й місяцями його не бачити!.. Але ж який відомий цей лікар!»

Убоге шахтарське стадо, що сиділо у бараках і їдальнях, сліпо вірило в його наукові знання, сприймало його як чаклуна, який здатен творити колосальні дива, виправляючи недоліки будови людського тіла.

Гірськими дорогами снувало безліч калік, які вижили після жахливих катастроф і були свідченням майстерності хірурга.

«Приведіть дону Луїса!» — волав шахтар, постраждалий від вибуху свердловини, чи підмайстер, майже повністю засипаний обвалом у кар'єрі.

А побачивши осклянілими від мук очима окуляри лікаря, його іронічні очі під мефістофелівськими бровами й передчасно посивілою загостреною бородою, ці нещасні жвавішали, вмить сповнившись віри, не помічали приходу смерті й до останнього чекали на диво, що мало їх урятувати.

Інших медиків району хворі зустрічали із невеселою покорюю. Дон Луїс, лише доктор Аресті! А гальяртські дами, дружини підрядників, які здавна мешкали в селі й нудились у своїх блискучих шале, зведених на околицях, помічали в собі хвороби, яких досі не підозрювали, прагнучи лише задоволення поговорити з лікарем, який, окрім ученості, відзначався часточкою величі Санчеса Моруети й вищих верств населення Більбао, до яких вони мріяли колись долучитися. Їхні чоловіки мали не меншу потребу в присутності Аресті. З ним радились у сімейних справах, його товариства прагнули вечорами, щойно закінчувалася робота в копальнях, і на його честь влаштовували вечері, гідні Пантагрюеля. Його водили на випробування биків і на парі свердлильників, нестримні гуляння, які влаштовували в усіх селах провінції й на яких робили ставки на багато тисяч дуро.